

יחזרו אליו הדבורים. ונותן לו בעל הנחיל לבעל העץ את דמי שוכו של חבירו.

ב. וכן תנאי בית דין הוא: שיהא זה שופך את יינו ומרוקן את חביתו ומציל לתוך החבית את דובשנו של חבירו שנסדקה חביתו, ונוטל בעל היין את דמי יינו שהפסיד מתוך דובשנו של חבירו.

ג. וכן תנאי בית דין הוא: שיהא זה — בעל חמור טעון עצים — מפרק את עציו מחמורו, וטוען עליו את פשתנו של חבירו שמת לו חמורו, ונוטל דמי עציו מתוך פשתנו של חבירו —

וכל אלו משום שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ.

והשתא תיקשי: למה לא נמנו גם תנאים של רבי יהודה ושל רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה?!

ומשנינן: ביחידאי לא קאמרינן [דעת יחידים אינה נמנית בכרייתא זו], ודברי רבי יהודה ורבי ישמעאל דעות יחיד הם, וחכמים נחלקו עליהם.

ואכתי מקשינן: והא איכא עוד הא דכי אתא א-ב9 רבי אבין, אמר רבי יוחנן:

ומשנינן: אין, אכן כתיב כי האי גוונא: "אל תמנע טוב מבעליו, בהיות לאל ידיך לעשות".

ומקשינן: ותו ליכא [וכי אין עוד תנאים של יהושע מלבד אלו שנזכרו כאן]?!?

והא איכא הא דרבי יהודה?! דתניא: רבי יהודה אומר:

בשעת הוצאת זבלים, אדם מוציא זבלו לרשות הרבים, וצוברו שם כל שלשים יום, כלומר: שלשים יום רשאי הוא להניחו שם, כדי שיהא נשוף ברגלי אדם וברגלי בהמה [ועל ידי זה ראוי הזבל לזבל בו את השדה], שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. (19)

וכמו כן, הא איכא עוד, הא דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה.

דתניא: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר:

א. תנאי בית דין הוא: שיהא זה, בעל נחיל דבורים, שעזבוהו הדבורים, והתיישבו להם בשדה של חבירו — יורד לתוך שדה חבירו, וקוצץ שוכו [ענף מעצו] של חבירו שעליו יושבות הדבורים שלו, כדי להציל נחיל הדבורים שלו, שהתיישב עליו, וכשיקצצהו

יקפידו על כך", וצריך תלמוד].

ואולם מדברי מהרש"א בחדושי אגדות נראה, שמכח פסוק זה כופין אותו על כך, ראה שם; ולפי זה יתכן שאומרים: "עד שאתה כופהו בגופו, כפהו בממונו", ושוב אין צריך לדעת שאין בעל השדה מקפיד על כך.

19. מלשון קושיית הגמרא נראה, שתקנה זו היא

כעין שאר התקנות שנזכרו לעיל, וכשם שזו היתה "שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ", כך גם שאר התקנות בגדר זה הם, וזו כוונת הב"ח שהובא בהערה 10, שדקדק מדברי הגמרא כאן, שעיקר תקנת יהושע היתה בארץ ישראל דוקא, אף שלמעשה יש לנהוג כן גם בחוצה לארץ, ראה בהערה שם.

אחד אילן הנטוע בתוך שדה שלו, ונופו נוטה לתוך שדה של חברו, ואחד אילן הפמוך בתוך שש עשרה אמה למיצר [לגבול] שלו עם חברו, ונמצא שהוא יונק משדה חברו, הרי זה מביא ממנו בכורים, ואף קורא את מקרא הבכורים, ⁽¹⁾ שעל מנת

כן הנחיל יהושע את הארץ שלא יקפידו על כך. ⁽²⁾ ותיקשי לרבי יוחנן שהוא אמורא מבריייתא זו דעשרה תנאים, דמשמע: עשרה תנאים התנה ולא יותר! ?

1. הוא מה שאמרה תורה [דברים כו]: ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארץ אשר ה' אלהיך נותן לך ושמת בטנא, והלכת אל המקום ... וענית ואמרת לפני ה' אלהיך: ארמי אוכד אבי וירד מצרימה ... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'.

2. ביאור התקנה:

א. גרסינן בבבא בתרא כו ב: "אמר עולא אילן הסמוך למצר [גבול של חברו] בתוך שש עשרה אמה [שהוא שיעור היניקה של האילן] גולן הוא, ואין מביאין ממנו בכורים; וכן אמר רב דימי בשם רבי יוחנן שם כז ב.

ושם כז ב: כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: "אחד אילן הסמוך למיצר, ואחד אילן הנוטה, מביא וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ".

ובתוספות כו ב כתבו שני פירושים, בטעמו של עולא:

האחד [בשם ר"ח]: לכן אינו מביא בכורים, משום שגול הוא, ואין מביאין גול על גבי המזבח, שנאמר: "אני ה' שונא גול בעולה"; וכתבו התוספות, שלפי פירוש זה אין הלכה כעולא, ומשום שדבריו תלויים במחלוקת רבנן ורבי יוסי, וכפי שביארו שם, ואנן קיימא לן שאין צריך להרחיק [ואפילו בלי תקנת יהושע].

השני [בשם רש"י], שכתב בדף כו ב: "אין מביאין ממנו בכורים, אין צריך להביא ממנו בכורים, דבעינן: "אשר תביא מארץ": לעולם אין איסור לסמוך למיצר של חברו, אלא שמכל

מקום אין מביאים ביכורים, כי היות ויונק האילן משדה חברו, אין מתקיים כאן מה שנאמר בבכורים: "אשר תביא מארץ".

והוסיפו התוספות: "ולקמן דאמר: אילן הסמוך מביא וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ [לפירוש רש"י], אין הכוונה שעל מנת כן הנחיל שיהא מותר לסמוך דבלאו הכי שרי [לרש"י], אלא על מנת כן הנחיל שיהא חשוב כמו "מארץ" ויכול לומר [במקרא הבכורים]: "מן האדמה אשר נתתה לי".

ומשמע מדבריהם, שלפי הר"ח, היתה תקנת יהושע להתיר לינוק משדה חברו, ואם כן אף דברי רבין בשם רבי יוחנן אינו כהלכה, דלפי מה דקיימא לן כרבי יוסי, אין צריך לתקנת יהושע.

והמאירי כתב כאן: לענין בכורים אמרה תורה "בכורי אדמתך", דהיינו עד שיהיו כל הגידולים מאדמתך, ומכל מקום כל שהאילן כולו באדמתו, ואף על פי שהוא סמוך למצר חברו או נוטה לשדה חברו, מביא וקורא, ואף על פי שהיה חייב להרחיק, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ; וראה עוד ברמב"ם [בכורים ב יא]: "ואם היה האילן סמוך למצר חברו, או נוטה לשדה חברו אף על פי שחייב להרחיק, הרי זה מביא ממנו וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ".

ונמצאו שלש שיטות בביאור התקנה:

שיטת הר"ח כפי שהבינוהו התוספות: בלי תקנת יהושע צריך להרחיק, ואם לא הרחיק אינו מביא ביכורים, בא יהושע והתיר שלא להרחיק, וממילא מביא ביכורים; וכל זה שלא כהלכה,

ומשנינן: **אלא** מכח קושיא זו מפרשת הגמרא, ש"עשרה תנאין התנה יהושע" אינה ברייתא כלל, אלא **מאן תנא** מי הוא זה ששנה: "עשרה תנאין שהתנה יהושע", האמורא **רבי יהושע בן לוי** הוא ששנאה,

והוא אינו סובר כרבי יוחנן לענין ביכורים, ואינו פוסק כרבי יהודה ורבי ישמעאל.⁽³⁾

רב גביהה מבי כתייל [שם מקום] **מתני לה בהדיא** [היה שונה בהדיא דין זה כמימרא,

יהושע אין בזה משום גזילה, הרי זה מביא בכורים, שהרי עיקר מקום עמידת האילן ויניקתו הם בקרקע שלו, **ראה שם באריכות**.

ג. ולפי מה שפירש הגר"ז בדבריו, נמצא, שהרשב"א מבין בשיטת רש"י שלא כדברי התוספות; שהרי התוספות כתבו לפי שיטת רש"י, שאף קודם תקנת יהושע לא היה צריך להרחיק, ולא היה בזה משום גזילה; ואילו לפי דברי הרשב"א בשיטת רש"י, קודם תקנת יהושע היה איסור ליטע סמוך למיצר, ובא יהושע והתיר ליטע סמוך למיצר.

ויש להעיר, שלכאורה מוכח מדברי רש"י עצמו כהבנת הרשב"א, שהרי לפי דברי התוספות, בהכרח צריך לומר, שהועילה תקנת יהושע, כי הוא נתן לכל אחד זכויות ממוניות לינוק בשדה חבירו, ולכן אם כי לא היה איסור בזה אף קודם תקנת יהושע, מכל מקום בלי תקנת יהושע אינו יכול להביא בכורים; אך רש"י עצמו כתב בדף כז ב לפרש את תקנת יהושע: "שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ: התנה עמהם **שלא יקפידו על כך**", וזה משמע שהתקנה היתה שאין בזה איסור גזל, ולא שניתנו להם זכויות ממוניות [ועל כל פנים, לא זה הוא עיקר הטעם דמיקרי "אשר תביא מארצך"]; ולפי דברי הגר"ז ניחא דברי רש"י, שאכן רק משום איסור גזילה, לא הוה מיקרי "אשר תביא מארצך", ולפיכך הועילה תקנת יהושע שלא יקפידו על כך, דשפיר מיקרי "אשר תביא מארצך".

3. ב"לחם משנה" [נזקי ממון ה ג], ו"משנה

דקיימא לן שאף מעיקר הדין אין צריך להרחיק. שיטת רש"י כפי שהבינוהו התוספות: מעיקר הדין אין צריך להרחיק, אלא שמכל מקום אינו מביא ביכורים מפני שאין כל הגידולים מאדמתו, ובא יהושע ותיקן שייחשב "כל הגידולים מאדמתו".

שיטת המאירי [והרמב"ם]: אף לאחר תקנת יהושע צריך להרחיק, ולא הועילה תקנת יהושע, אלא שייחשבו כל הגידולים מאדמתו.

ג. והנה הרשב"א בבבא בתרא כה ב ד"ה אמר, כתב, שעולא הסובר שגזלן הוא ואין מביאין ממנו בכורים, אינו חולק על תקנת יהושע, "אלא דסבירא ליה, דאף על פי שהתנה שלא יהא צריך להרחיק, מכל מקום אין מביאין ממנו בכורים, שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתתה לי, וכמו שפירש רש"י ז"ל שם".

וכתב בחידושי מרן רי"ז הלוי" [תרומות א כד, ד"ה ו"ל] לבאר לפי דברי הרשב"א את מחלוקת עולא ורבי יוחנן, ותוכן דבריו הוא:

עולא סובר: כל שאין היניקה כולה משדהו, אין זה חשוב "אדמתך", ולזה אין מועילה תקנת יהושע, שהיא אינה מועילה אלא להסיר תורת גזילה מהיניקה, אבל לעולא לא די בזה, כיון שאין היניקה כולה מאדמתו.

רבי יוחנן סובר: אין היניקה כולה נצרכת לענין "אדמתך", ודי במה שעיקר האילן ויניקתו הם בשדהו, אלא שמכל מקום "אם היה כאן דין גזילה על היניקה של השרשים עד שש עשרה אמה, משום זה עצמו לא היה בכלל אדמתך", [ראה שם שהוכיח סברא זו], והיות ואחר תקנת

ו. ושתהא אשה — ביום שהיא רגילה לאפות — משכמת ואופה.

ז. ושתהא אשה חוגרת כסינר, [דוגמת מכנסים קטנים].

ח. ושתהא אשה⁽⁶⁾ חופפת את שערותיה במסרק משום חציצה, ואחר כך טובלת במקוה.

ט. ושיהו רוכלין מחזירין [רוכלים המביאים בשמים לנשים להתקשט בהם, מותרים לחזר] בעיירות, ולא יוכלו הרוכלים המקומיים לעכב עליהם.

י. ותיקן טבילה לבעלי קריין, ומפרש לה לקמן.

ולא כברייתא]: רבי תנחום ורבי בריים אמרי משום זקן אחד, ומנו רבי יהושע בן לוי: עשרה תנאין התנה יהושע.

עשרה תקנות תיקן עזרא, וטעם התקנות מתפרש בהמשך:

א. שקורין בתורה במנחה בשבת.

ב. וקורין בתורה בשני וחמישי.

ג. ודנין בשני וחמישי, זמן קבוע של ישיבת בית דין בעיירות, הוא בימי שני וחמישי.⁽⁴⁾

ד. ומכבדים את הבגדים לכבוד שבת בחמישי בשבת.⁽⁵⁾

ה. ואוכלין שום בערב [בלילי] שבת.

“שלא היו קבועין תחילה בכל יום אלא בעיר אחת, והוא תיקן בכל עיר ועיר בשני וחמישי”.

5. נחלקו הראשונים בפירושה של תקנה זו:

דעת המאירי: תקנה היא שלא ימתינו עד ערב שבת, כדי שיהא יום זה פנוי כולו להכנת צרכי שבת, וכן היא דעת הרמב"ם והשולחן ערוך.

דעת רבינו יהונתן [ב"שיטה מקובצת"]: היתר הוא לבני המשמר העובד בבית המקדש באותו שבוע, שאם כי אסורים לכבס ולספר כל אותו שבוע, כדי שלא ייכנסו לשבוע זה כשהם מנוולים, מכל מקום מחמישי ואילך מותרים הם בכיבוס מפני כבוד השבת, ואין די בהיתר ביום ששי, היות וביום זה עסוקים הם בהכנות לצרכי השבת.

6. הטעם שלא הזכירו אלא אשה, ולא אנשים הטובלים לתרומה וקדשים, ובענין אם התקנה היא רק בנידה, או אף בכל אשה החייבת טבילה, ראה מה שצויין ב"ספר המפתח”.

למלך” [בכורים ב יא] תמהו על הרמב"ם, שכתב [נזקי ממון ה ג] כדברי רבי יהושע בן לוי: “עשרה תנאים וכו'”, והוא עצמו פסק בהלכות בכורים [ב יא] כדעת רבי יוחנן, וזה שלא כמסקנת הגמרא, ונשארו בצ"ע; וראה ב"אבן האזל" [נזקי ממון שם] שהאריך הרבה ביישוב דעת הרמב"ם.

4. הביא המאירי מדברי הגמרא בכתובות ג א, שקודם תקנת עזרא היו בתי דינים קבועים בכל יום, והוא תיקן שלא יהיו קבועים אלא בשני וחמישי, כדי שלא יתבטלו ממלאכתם כל ימות השבוע.

ומיהו אין כן דעת התוספות בכתובות שם, שהקשו: וכי אטו בא עזרא למעט את ישיבת בית הדין! ? ופירשו, שמתחילה לא היו קבועים שם, אלא לפי הענין והצורך היו מתכנסים; וראה גם ברש"י שם שפירש את לשון הגמרא שם: “קודם תקנת עזרא שבתי דינין קבועין בכל יום”: “כלומר: שקביעות כל הימים שוה”; ועוד פירשו שם בשם ר"י, וכן פירשו התוספות כאן:

ומבארת הגמרא טעמם של תקנות אלו:

א. שיהו קורין במנחה בשבת, הטעם הוא משום יושבי קרנות, כלומר: משום יושבי חנויות כל ימות החול, ואינם באים לקריאת שני וחמישי, בשבילם תיקן קריאה נוספת במנחה בשבת.

ב. ושיהו קוראין בשני וחמישי:

ותמהינן: וכי אטו עזרא תיקן כן?! והא מעיקרא הוה מיתקנא [תקנה קדומה היתה זו]?! וכדתניא:

כתיב [שמות טו כב]: "ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור, וילכו שלשת ימים במדבר, ולא מצאו מים", דורשי רשומות [מקראות]⁽⁷⁾ אמרו: אין "מים" אלא תורה, שנאמר [ישעיה נה]: "הוי כל צמא לכו למים" — ⁽⁸⁾

וכוונת הכתוב לומר: כיון שהלכו שלשת

ימים בלא תורה, מיד נלאו; ⁽⁹⁾ ולפיכך עמדו נביאים שביניהם, ותיקנו להם, שיהו קורין בתורה בשבת, ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בתורה בשני בשבת, ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בתורה בהמישי, ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה.

הרי שכבר נתקנה תקנה זו במדבר, ולא עזרא הוא שתיקנה!?

ומשנינן: מעיקרא תיקנו חד גברא תלתא פסוקי [בתחילה תיקנו הנביאים שביניהם, שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים] בלבד, אי נמי: תלתא גברי תלתא פסוקי [או שיקראו שלשה אנשים שלשה פסוקים], כנגד כהנים ליום וישראלים —

ואתא הוא עזרא ותיקן תלתא גברי [דוקא שלשה אנשים] כנגד כהנים לויים וישראלים, ודוקא עשרה פסוקי לכל הפחות, כנגד עשרה בטלנין.⁽¹⁰⁾

למציאת המים והמתקתם, ועל כן דרשו שהלכו שלשה ימים בלי תורה, והיו נלאין לשתות מי התורה כי היו מרים להם, וכמו שנאמר: "אם תעזבני יום יומיים אעזבך", עד שהורה להם ה' עץ, שהתורה "עץ חיים היא למחזיקים בה", וחזקה בכל דבר היא בשלש פעמים, ועל כן תיקנו שלא יתחזק להם שלשה ימים בלי תורה, ובוה ימתקו להם מי התורה, ראה עוד שם; וראה עוד ב"תורת חיים".

10. א. הם בני אדם הבטלים ממלאכתם כדי לעסוק בצרכי ציבור, ולבוא ראשונים לבית הכנסת, כדי שיהיו מצויים עשרה לעת התפילה, והם מתפרנסים משל ציבור.

ב. ביארו התוספות את הטעם שתיקנו דוקא

7. נתבאר על פי רש"י כאן; וברש"י ברכות כד א ד"ה דורשי רשומות כתב: "קשרים וסתומים הכלולים בתורה, דורשי חמורות גרסינן, והיא היא".

8. מתורגם: "וי כל דצבי למילף, ייתי וילף" [כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד].

9. ביאר המהרש"א: "כי אחר הענין המבואר שם "ולא מצאו מים. ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה, כי מרים הם ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים", נאמר: "שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו. ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו וגו'", ולכאורה אינו מובן מה ענין זה

ג. ודנין בשני וחמישי, הטעם הוא, משום דבימים אלו שכיחי דאתו למקרא בסיפרא [אנשי הכפרים נמצאים בעיירות, כי הם באים לשמוע קריאת התורה].

ד. ושיהו מכבסין בחמישי בשבת, הטעם הוא מפני כבוד שבת.

ה. ושיהו אוכלין שום בערב שבת, הטעם הוא כי השום מרבה את הזרע, כדלקמן, ומשום עונה שמצותה כליל שבת –

דכתיב: "אשר פריו יתן בעתו", ואמר רבי יהודה ואיתימא רב נחמן [יש אומרים שרב נחמן אמרה], ואיתימא רב כהנא, ואיתימא רב יוחנן: זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת.⁽¹¹⁾

אגב שנזכר שום בענין, מביאה הגמרא דתנו רבנן:

המשה דברים נאמרו בשום:

א. משביע; ב. ומשהין [מחמם את הגוף]; ג. ומציהיל פנים; ד. ומרבה זרע; ה. וחורג כנים שבבני מעים –

ויש אומרים: מכנים אהבה מתוך שהוא משמח את הלב, ומוציא את הקנאה.

ו. ושתהא אשה משכמת ואופה, הטעם הוא כדי שתהא פת מצויה לעניים.⁽¹²⁾

ז. ושתהא אשה חוגרת כפינר, הטעם הוא מפני צניעותא, להתרחק מן העבירה.⁽¹³⁾

ח. ושתהא אשה חופפת וטובלת: ותמהינן: וכי אטו עזרא תיקן כן?! והרי דאורייתא היא?! שהרי הקשירות בשיער חציצה הם מדאורייתא, וצריכה היא לסרוק שערותיה מן התורה –

דתניא:

11. כתב המאירי: "שיהיו אוכלים שום בערב שבת, כלומר שלא יהא להם כל השבוע מחשבה והשתדלות בענין עונה, אלא בערב שבת, כדי שיהיו שאר הלילות פונים מכל עסקיהם ועוסקים בתורה, והוא שאמרו "אשר פריו יתן בעתו" זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת, והיא הנקראת עונה של תלמידי חכמים.

12. כתב המאירי: שתהא אשה משכמת ואופה באיזה יום שתאפה, בכדי שבזמן שיבואו העניים לפתח לא יהיו נדחין מצד שאין הפת אפוייה, והרי זה פרס בולי ובוטי [עניים ועשירים, ועל שם "פרוסבול", ראה גיטין לו א], תקנה לעניים שלא יצטרכו לטרוח ולחזור, ותקנה לבעלי בתים שלא יחשדו.

13. נתבאר על פי רש"י; והמאירי מפרש: שתהא

בשני וחמישי, שהוא משום מה שאמרו במדרש שעלה משה רבינו לקבל את הלוחות האחרונות ביום חמישי, וירד ביום שני ואז נתרצה לו המקום על עוון העגל; ולפי שהיה עת רצון באותה עלייה וירידה קבעו לקרות בשני וחמישי, ומאותו טעם נהגו להתענות בימי שני וחמישי.

והוסיף ב"תורת חיים": אף על גב שהכתוב: "וילכו שלשת ימים" קודם מתן תורה כתיב, ועדיין לא עלה משה להר, יש לומר, ד"עמדו נביאים שביניהם" היינו אחר זמן פטירת משה ראו הקלקול שהיה כבר על ידי שהלכו שלשה ימים בלא תורה, ועשו תקנה זו, והשתא ניחא מה שתקנו הנביאים שביניהם, ולא תיקן משה עצמו תקנה זו, [ומיהו הרמב"ם כתב בהלכות תפילה פרק יב הלכה א, שמשה רבינו עצמו תיקן תקנה זו].

כתיב: "ורחץ את בשרו במים" ומשמע שיגע בשרו במים, ולמדנו, שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, ומדכתיב: "את בשרו" ולא אמר: "ורחץ בשרו", למדנו לרבות את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שער שלא יהא בו דבר חוצץ.

אמרי בני הישיבה לתרץ: דאורייתא אין צריך אלא לעיוני דלמא מקטר [לבדוק אם נקשרו השערות], (14) אי נמי: שמא מאוס

[נתלכלך] מידי, (15) משום הציצה, ואתא ב-29 איהו עזרא ותיקן חפיפה במסרק דוקא, משום הרחקה. (1)

ט. ושיהו רובליו מחזרין בעירות, הטעם הוא משום תכשיטי נשים [תמרוקי הנשים], כדי שיהיו מצויים להן, ולא יתגנו על בעליהם.

י. ותיקן טבילה לבעלי קריין:

אשה חוגרת בסינר בשעה שעושה מלאכתה, שאם לא כן שמא תחוס על בגדיה ותחשוף שוליה, והדבר מגונה.

14. כתבו התוספות בשם רבינו תם, שלא תיקן חפיפה אלא בראש, ומשום שהחפיפה היא בשיער דוקא כמו שהוכיחו; וכתב, דכן משמע מן הסוגיא כאן, דקאמר: "דאורייתא דילמא מיקטר"; והרמב"ן בניהו סו ב הוכיח ממה שמביאה הגמרא "את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שיער"; ודעת הפרישה [יורה דעה קצט ד] כהבנת דברי רבינו תם, דהיינו דוקא בשערות הראש שהן ארוכות ומהודקות ולא בשאר שערותיה, אך בתוספות הרא"ש בנדה סו ב בשם רבינו תם משמע, שהוא הדין בכל מקום שיער, וכן היא דעת הרמב"ן והרשב"א שם.

ורש"י כתב כאן בד"ה האשה חופפת: במסרק, ומבואר שאף לדעתו חפיפה היינו בשיער דוקא, וכן כתב רש"י כאן בתחילת עמוד ב; וכן הביא הרמב"ן בנדה סו ב, ששיטת רש"י היא, שהחפיפה היינו בשערה, [ראה רש"י ורמב"ן שם]; ומיהו התוספות בנדה שם ד"ה אם, הביאו, שבמחזור ה"ר שמעיה מבואר בשם רש"י, שחפיפה היא בכל הגוף; וכן מבואר ב"מחזור ויטרי", ובספר הפרדס לרש"י, ובספר "האורה", וכן היא דעת ה"אור זרוע" סימן שסא

להלכה, והביא שכן היא שיטת הרשב"ם.

15. כתב הרמב"ן בנדה סו ב: "ומדאמרינן מדאורייתא עיוני בעלמא דילמא מיקטר, אי נמי מיאוס מידי, שמע מינה שאפילו בכל הגוף צריכה לעיין דבר תורה, משום דילמא מיאוס במידי, משמע דלגבי הכי מקום השער ושאר מקומות שבגוף שוין, אלא דאתא עזרא וחייש דילמא אתיא לטיטעי בעיוני דשיער, משום דשכיח ביה קטרי, ואחמיר ביה חפיפה, הילכך בעי עיוני בכליה גופיה דאורייתא, ובעי נמי חפיפה למקום שיער מדאורייתא.

ולכאורה נראה, שרבינו תם שהוכיח [ראה הערה 14] מלשון הגמרא "דאורייתא לעיוני דילמא מיקטר" שהחפיפה היא בשיער, הוא מפרש מה שאמרו: "אי נמי מאוס מידי" היינו בשיער דוקא, ושלא כהבנת הרמב"ן [דמשמע שהוא מפרש דקאי על כל הגוף], שהרי אם כהבנת הרמב"ן, מה ראה היא מכאן דחפיפה היא דוקא בשיער, והרי הגמרא בהדיא מדברת הן על השיער והן על הגוף; והרמב"ן באמת לא הוכיח שחפיפה היא בשיער מלשון זו, [ראה הערה 14].

1. נתבאר על פי רש"י; והרמב"ן בנדה סו ב, פירש, שהוא משום שכיחות הקשרים בשיער, ושמה תטעה בעיונה.